

“I’ve seen things you people wouldn’t believe.”

Ludo Teeuwen

Toen sciencefictionauteur Philip K. Dick in 1968 zijn roman *Do Androids Dream of Electric Sheep* uitbracht, kon hij nooit vermoeden tot welke cultstatus zijn verhaal zou uitgroeien. Dick was een veelschrijver die in zijn relatief korte leven – hij werd slechts 53 – meer dan 40 romans en talloze verhalen publiceerde. In 1964 alleen al schreef hij maar liefst 6 boeken. Rijk zou hij er niet van worden. De meeste van zijn verhalen verschenen in pulpseries of in goedkope SF-tijdschriften.

Sciencefiction begon ooit als een reactie of antwoord op de snelle technologische vooruitgang van de negentiende eeuw met de introductie van elektriciteit en nieuwe vormen van communicatie en transport. Aanvankelijk waren de verwachtingen hooggespannen en de ‘harde’ sciencefiction uit de jaren twintig en dertig van vorige eeuw spiegelde een wonderbaarlijke wereld vol van nieuwigheden en onuitputtelijke mogelijkheden. Met de totalitaire dreiging van nazi-Duitsland en later het communisme zou die optimistische ondertoon echter snel verdwijnen. Vooral tijdens de jaren vijftig worden de verhalen grimmiger en toont de technologie – tegen de achtergrond van een mogelijk nucleair conflict –

zijn vernietigende kracht. Talloos zijn de verhalen in die periode waarin vreemde beschavingen de aarde aanvallen en proberen te koloniseren. Robert A. Heinleins *The Puppet Masters* (1951) of Jack Finney's *The Body Snatchers* (1955) waren in feite nauwelijks verholen verwijzingen naar de communistische opmars en het Russische gevaar.

"I am a fictionalising philosopher, not a novelist."

Philip K. Dick

Niet veel later, tijdens de jaren zestig, dient zich een nieuwe generatie sciencefictionauteurs aan met meer literaire ambities. De actiegerichte 'pulp'-verhalen uit het vorige decennium – de 'gouden jaren' van de sciencefiction – worden ingeruild voor een meer experimentele benadering, zowel qua stijl als qua inhoud. De onderwerpen of de thema's worden ook 'softer', met meer aandacht voor de sociale dimensie en voor filosofische of existentiële vraagstukken. De dreiging komt in die 'new wave' verhalen minder van buitenaf, maar veeleer van binnenuit. Overbevolking, de totalitaire staat, of de vernietiging van ecologische systemen worden de nieuwe onderwerpen.

In deze context van de jaren zestig moet ook *Do Androids Dream of Electric Sheep* (vaak afgekort als DADOES) gesitueerd worden. Het verhaal speelt zich af in een post-apocalyptische wereld waarin na een nucleaire ramp zowat alles vernield is. De dieren zijn zo goed als uitgestorven en de mensen die het zich konden permitteren zijn gevlucht naar buitenaardse kolonies waar ze zich laten bijstaan door gesofisticeerde robots of 'androids'. Die androïden zijn ontworpen voor zeer specifieke taken en veel van hen beschikken over een superintelligentie. Naar vorm of uiterlijk zijn ze zo goed gemaakt dat ze nauwelijks van 'echte' mensen te onderscheiden zijn. Enkel hun gebrek aan empathie verraadt dat ze artificieel ontworpen zijn. De androïden zijn echter zodanig geavanceerd dat ze zich op een bepaald moment niet langer bij hun tweedeklasstatus neerleggen en in opstand komen. Ze protesteren vooral tegen hun beperkte 'levensduur' van vier jaren en ze willen dezelfde gevoelservaringen kennen als 'echte' mensen. Een aantal van de opstandelingen zijn illegaal naar de aarde teruggekeerd en vormen een veiligheidsprobleem. Premiejagers worden ingezet om hen uit te schakelen of in het jargon van de roman, 'to retire'.

Dit is, in een notendop, de plot van het verhaal, maar belangrijker is uiteraard de thematiek die Philip K. Dick naar voor schuift. Die thematiek draait volledig rond de vraag wat het nu precies betekent om 'mens' te zijn of wat ons precies tot mens maakt. Wat is de waarde van herinneringen bijvoorbeeld als die, zoals bij de robots, 'ingepant' blijken te zijn? Wat bepaalt onze eigenheid en wat vormt

onze identiteit? Voortdurend wordt in de roman de lezer op het verkeerde been gezet en blijkt een 'mens' uiteindelijk een androïde of omgekeerd. De premiejager, Rick Deckard bijvoorbeeld, is zo perfect in de uitvoering van zijn opdracht dat hij misschien zelf een superieure machine is in plaats van een mens. Als hij dan naar het einde van het verhaal toe ook nog empathie blijkt te ontwikkelen voor zijn 'targets' (de androids) is de existentiële verwarring compleet.

Al snel na de publicatie waren er plannen om het boek te verfilmen en werden er verschillende screenplays geschreven. Aanvankelijk liepen die pogingen op niets uit, maar dat veranderde toen Ridley Scott er zich mee ging bemoeien. Scott was nog een jonge en beginnende regisseur die zich net uit de verfilming van *Dune* had teruggetrokken en die nog maar weinig ervaring had. Toch slaagde hij erin om voldoende geld bij elkaar te halen om zijn project te doen slagen. Philip K. Dick, die erg kritisch was geweest voor eerdere scripts, kreeg door zijn vroege dood de film zelf nooit te zien maar Scott had hem wel een soort try-out laten bekijken waarover hij erg enthousiast was.

De verfilming, die in 1982 werd uitgebracht onder de naam *Blade Runner*, kon het publiek aanvankelijk maar matig bekoren. In de Verenigde Staten werd het project financieel een flop. De film werd echter opgepikt in het academische milieu dat een dankbaar studieobject vond in de filosofisch-existentiële vragen en de dystopische neo-noir setting. Op die manier bleef *Blade Runner* in de belangstelling staan en er kwamen verschillende nieuwe releases met onder andere de 'Director's cut' in 1993 en de 'Final cut' in 2007. En met elke nieuwe release groeide de cultstatus van *Blade Runner*.

"I've seen things you people wouldn't believe: attack ships on fire off the shoulder of Orion. I've watched C-beams glitter in the dark near the Tannhäuser Gate. All those... moments... will be lost... in time, like... tears... in rain."

Roy Batty

De thematiek die Dick in zijn boek aankaart, blijft in de film behouden, maar voor de rest is het script vrij losjes gebaseerd op het oorspronkelijk verhaal. Zo spreekt men in de film niet van 'androids' maar wel van 'replicanten'. Ook de naam waarmee naar een premiejager wordt verwezen, de blade runner, komt nergens in het boek voor. Daarvoor heeft Scott zijn inspiratie gevonden bij de titel van een boek van William S. Burroughs. De belangrijkste ingreep van de scriptschrijver op het verhaal heeft echter te maken met de replicanten zelf. Philip K. Dick schreef zijn roman met in zijn achterhoofd nog de nachtmerrie van het nazisme en zijn dehumaniserende ideologie. Dicks androïden zijn koele,

berekende en harteloze machines die – gevoelloos als ze waren – niets inzaten het lot van een ander. In de versie van Ridley Scott (of zijn scriptschrijvers) daarentegen zien we hoe Roy Batty, de leider van de opstandige replicanten en magistraal vertolkt door Rutger Hauer, een zekere sympathie ontwikkelt voor Rick Deckard, de blade runner die hem probeert uit te schakelen. Uiteindelijk, in een sublieme finale confrontatie, offert Roy Batty – als een Christusfiguur – zijn eigen leven op om dat van Rick Deckard te redden. Meer dan Deckard lijkt Batty (de ‘baddy’) te beschikken over empathie; meer dan Deckard lijkt hij zich bewust te zijn van zijn bestaan, wat resulteert in één van de mooiste slot- en sterfscènes uit de filmgeschiedenis: “I’ve seen things you people wouldn’t believe: attack ships on fire off the shoulder of Orion. I’ve watched C-beams glitter in the dark near the Tannhäuser Gate. All those... moments... will be lost... in time, like... tears... in rain” (<https://www.youtube.com/watch?v=NoAzpa1x7jU>).

‘More real than real’ was het motto van de Tyrell Corporation die de replicanten op de markt bracht. Die logica wordt alleen maar versterkt in de onlangs uitgebrachte sequel *Blade Runner 2049*. In dit visueel verbluffende schouwspel van de Canadese regisseur Denis Villeneuve, ontwikkelt zich een verhouding tussen de nieuwe blade runner Officer K, die overduidelijk een replicant is, en de hologram Joi die ontworpen werd door de Wallace Corporation. ‘Everything you want to see. Everything you want to hear’, luidt de tagline van deze virtuele vriendin. K mag dan wel een replicant zijn, toch voelt hij zich soms alleen of eenzaam en dan geeft de aanwezigheid van Joi heel wat soelaas. Bovendien benadert ze hem als een individu; ze geeft hem zelfs een naam waar hij voor de rest niet meer is dan een nummer (KD6-3.7 om meer precies te zijn). Er is uiteraard niets ‘echt’ aan de relatie tussen een androïde jongeman en zijn holografisch liefje dat door een bedrijf werd ontworpen en gemarket, maar op een of andere manier is die relatie wel – voor beiden – betekenisvol.

“The world is built on a wall that separates kind. Tell either side
there’s no wall, you bought a war.”

Lt. Joshi

De nieuwe film bouwt dus helemaal voort op de oorspronkelijke thematiek van illusie versus realiteit maar maakt tegelijkertijd de hele problematiek van wat het is om mens te zijn ook veel explicieter. In Ridley Scotts versie is de lijn tussen wie wel of niet een replicant is erg flou gehouden. Bij Villeneuve is het duidelijk dat R een replicant is, weliswaar nog meer gesofisticeerd dan vorige modellen (hij is een Nexus-9 model), maar hij wordt ook meermaals gewezen op

zijn plaats in het systeem en op de grens die hem onderscheidt van zijn opdrachtgevers of superieuren. Tegelijkertijd ontwikkelt K (gespeeld door Ryan Gosling) ook gevoelens en ondergaat hij een psychologische evolutie. Laag per laag doorbreekt hij de perceptie die hem door anderen wordt aangepraat of opgedrongen en evolueert hij tot een onafhankelijk individu. "To be born is to have a soul" mijmert hij op een bepaald moment en daarmee raakt hij de kern van deze film. Ergens in het verleden is er immers een kind geboren waarvan de ouders replicanten blijken te zijn. K krijgt de opdracht om die baby op te sporen en uit te schakelen, want met de geboorte komt meteen ook de notie van individualiteit en zingeving die heel het (kaste)systeem en de strikte scheiding tussen mens en machine dreigt onderuit te halen. Of K in zijn opdracht slaagt laten we hier in het midden; daarvoor moet je de film gaan bekijken.